

Religinė akmens simbolika Rainerio Marios Rilke's *Valandų knygoje*

Dalia JAKAITĖ
Šiaulių universitetas

Pagrindiniai žodžiai: Rilke, akmuo, Dievas, vienuolynas, skurdas, tyla.

Akmuo yra vienas iš daiktų Rainerio Marios Rilke's žmogaus pasaulyje, kuris pasižymi išskirtiniu simboliniu daiktiškumu, šio fenomeno meditacija, persmelkta kūrybinių „aš“ galių. Kaip egzistencinė būties dalis ir šventuma, daiktai pripažįstami ir šlovinami giesmės intonacijomis. Daiktų ir žmogaus santykis išskyla kaip laikiškai štai-būčiai ir metafizinei paslapčiai atsiverianti tikrovė. IX Rilke's Duino elegijoje žmogaus būtis suvokiama kaip prasmė pavadinti daiktus: „Esam čia gal tik tam, kad *ištartume*: namas, / tiltas, šulinys, vartai, ašotis, vaismedis, langas, – / kilniau: kolona, bokštas...“ (R i l k e 1996, 299). Per šiuos ir kitus daiktus jutimiškai patiriamas pasaulis yra galimybė autentiškam santykiui su būtimi, sakralumo ištikėčiai. Kita vertus, ir patys daiktai yra savaiminė vertybė, prie kurios priartėti žmogui leidžia ypatinga kalbos patirtis. Apie daiktiškojo Rilke's pasaulio simboliškumą kalbėjo ne vienas poeto kritikas. Iš daugiaprasinės poeto simbolikos šioje publikacijoje linkstama į teopoetinių krikščioniškojo pasaulio reikšmių lauką¹. Tai lemia aptariami tekstai – eilėraščiai iš *Valandų knygos (Das Stundenbuch)*. Šioje pranciškoniškosios, subjektyviai krikščioniškosios (žmogiškąjį ir daiktiškąjį subjektyvumą suabsoliutinančios) dvasios knygoje akmens ir akmeniškumo yra gausu. Žmogaus būčiai suvokti akmuo pasirenkamas ir kuriamas kaip gamtos ir Biblijos daiktas. Šios publikacijos tikslas – ne tiek išsamus tyrimas, kiek „akmeninių“ *Valandų knygos* eilėraščių komentaras, konferencijos („Akmuo kultūroje“, 2008) auditorijai ir šio leidinio skaitytojams pateikiant keletą ne itin gausiai versto Rilke's rinkinio tekstų².

¹ Iš lietuvių kalba paskelbtų publikacijų apie religinę *Valandų knygos* problematiką pirmiausia išskirčiau J. Nagliuvienės straipsnį. Ten galima rasti nuorodų ir į platesnį vakariečių kritikos diskursą. Žr. Juldita Nagliuvienė, Meno kūrinio steigė Rainerio Marios Rilke's *Valandų knygoje*: tarp formos ir pro-formos, *Literatūra ir teologija: XX a. I pusės lietuvių, prancūzų, vokiečių modernizmo autoriai*. Mokymo priemonė, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2008, 80–91. Nuo daiktiškojo pasaulio neatsiejamai religinei *Valandų knygos* ir kitų rinkinių patirčiai taip pat žr. Dalia Jakaitė, Šiuolaikinės religinės lietuvių patirties dialogas su Raineriu Maria Rilke: Donaldas Kajoko, Leonardo Gutausko, Antano Gailiaus ir Aido Marčėno poezija, *Colloquia*, 2007, nr. 19, 105–125.

² Išskyrus lietuvių kalba sudarytoje rinktinėje publikuojamą eilėrašį „Raugerškis nokdamas raudonai dega“, toliau pateiktų vertimų autorės – Juldita Nagliuvienė ir Dalia Jakaitė.

Eilėraščių „Raugerškis nokdamas raudonai dega“ („Jetzt reifen schon die roten Berberitzen“, dalis „Das Buch von der Pilgerschaft“: *Das Stundenbuch*) – vieną iš nedaugelio lietuvių kalba publikuotų *Valandų knygos* tekstų (o apie akmenį – gal ir vienintelį) – galima pavadinti egzistenciniu akmens daiktiškumo įvardijimu. „Raugerškyje“ akmuo tampa *Dievo metafora*. Tai viena iš dažniausių simbolinių prasmų eilėraščių rinkinyje. Įvardyti Dievą ir daiktus Rilke's poezijoje prilygsta vienas kitam. Kad šis įvardijimas vertas gyvenimo (kaip ir IX Duino elegijoje), leidžia suprasti viena esminių, būtį atveriančių verbalumo formų – *kreipinio situacija*. „Tu Dieve irgi kaip akmuo esi, kuris kasdien jį prarajon stumi“ (R i l k e 1996, 65) – taip baigiasi į lietuvių kalbą Janinos Degutytės išverstas „Raugerškis“, pasakojantis gyvenimo aistrai mįslingai neatsiveriančio beturčio istoriją. Dievo, žmogaus ir juos siejančio akmens dviprasmiškumas išryškėja su galimybe eilėraščio paskutinę eilutę perskaityti ir kitaip: „kuris kasdien jį trauki į gelmę.“ Dievo metafora pasirinktas akmuo „Raugerškyje“ tampa ir jo santykių su žmogumi metafora, kurioje dera rilkiškai biblinis Dievo svoris (tarsi evangelinis kertinis akmuo, galintis patraukti į mįslingą, bet patikimą bedugnę), ir tai, ką galima pavadinti ne mažiau nepaaiškinamu Dievo įniršiu.

Į Dievą kaip akmenį kreipiasi ir kito eilėraščio žmogus: „Štai įžengiau aš kaip piligrimas / Ir kupinas kančios jaučiau / Ant savo kaktos tave, tu, akmenie“ (eil. „Štai įžengiau aš kaip piligrimas“ / „Da trat ich als ein Pilger ein“, dalis „Das Buch vom mönchischen Leben“: *Das Stundenbuch*). Evangeliniame kertinio akmens reikšmių lauke Dievą kaip akmenį – kuris *traukia* į gelmę ir kartu į prarają *stumia* nieko neturintįjį – suprasti kviečia ir eilėraštis „Jei kas man nukristų nuo palangės“. Daiktų galia kristi yra jų galia išmokyti gyventi, o tiksliau, „*kantriai ilsėtis*“ ruošiantis skrydžiui – išskirtinai autentiškam ir intensyviame santykiui su būtimi, buvimui pasaulyje. Akmuo yra materija, leidžianti patikrinti pasaulio tvarumą ir įsitikinti jos buvimu bei prasingumu. Rilkiškasis daiktų paradoksas: galėdami „tik“ kristi, jie, o tiksliau, „kiekvienas akmuo ir kiekvienas žiedas“, prilygsta paukščio ir angelo skrydžiui; tai įmanoma būtent dėl ypatingos sunkio jėgos, kuri yra daugiau nei mūsų puikybė: „Tik mes savo puikybėje / Veržiamės iš kai kurių sąryšių / Į tuščios erdvės laisvę“ (eil. „Jei kas man nukristų nuo palangės“ / „Wenn etwas mir vom Fenster fällt“, dalis „Das Buch von der Pilgerschaft“: *Das Stundenbuch*).

Todėl jis turi mokytis iš daiktų,
 Pradėti kaip vaikas,
 Nes jie, kurie tokie artimi Dievo širdžiai,
 Nėra nuo jo tolyn pasitraukę.
 Viena, ką jis privalo galėti: *kristi*,
 Kantriai ilsėtis sunkyje,
 Prieš tai išdrįšęs skrydžiu
 Pranokti visus paukščius.
 „Jei kas man nukristų nuo palangės“

Iš tiesų tai ir nėra absoliutus paradoksas. Žmogiškajai laisvei priešingas daiktų sunkumas fizinės materijos požiūriu visai logiškai tampa *kantraus laukimo* bei išsiūrijimo, rimties, išklusimo ir išimastymo metafora. Tik su tokiu pasiruošimu, tokia laikysena ir būseną įmanoma drąsa skrydžiui. Išryškėja ir kita jo prasmė: kūrybinio žodžio ar kito veiksmo laisvė.

Minėtoji paskutinės „Raugerškio“ eilutės dviprasmybė sugražina į eilėraščio pradžią ir sustiprina dar vienos dviprasmybės išpūdį. Beturtis, o tiksliau (pagal eilėraštinį), tas, kuris „dabar nėra turtingas,“ – iš esmės pasižymi ta sakraliaja vargo gelme, kuri vainikuoja ir eilėraštinį „Jie nėra tai“ („Sie sind es nicht“, dalis „Das Buch von der Armut und dem Tode“: *Das Stundenbuch*): „Nes vargas yra didysis spindėjimas iš Vidaus...“ Būtent taip vargingas, neturtingas ar *skurdus* yra *Valandų knygos* žmogus. Dievą ir žmogų suartinanti skurdo tapatybė įgyja evangelinio (palaiminto) „dvasios vargdienio“ tapatybės. Rilke's poezijoje tai susipina ir su pranciškoniška, kūniška ir dvasiška atsiskleidžiančia vargo ir skurdo savastimi. Jos išpūdį sustiprina piligrimystės, dieviškojo pasaulio ir paties Dievo paprastumo bei konkretumo (daiktiškumo) simbolizacija. „Tu esi vargšas, tu beturtis, / Tu esi akmuo, kuris neturi jokios buveinės“ – taip prasideda eilėraštis, kurį visą sudaro subjektyvus, kreipimosi judesio persmelktas *vardo Dievui ieškojimas* (prie šio leitmotyvo bus grįžta) ir kuriame paaiškėja akmeniui prilygstanti ir be jo neįmanoma suprasti neturto gelmė:

Ir tu esi vargšas: toks, kaip pavasario lietus,
Kuris palaimingai krinta ant miestų stogų,
Ir kaip troškimas, kurį puoselėja kaliniai
Celėje, amžinai be pasaulio.

<...>

Bet tu esi giliausias neturtėlis,
Elgeta su pasislėpusiu veidu;
Tu didžioji vargo rožė,
Amžinoji aukso metamorfozė
į saulės šviesą.

(„Tu esi vargšas, tu beturtis“ / „Du bist der Arme,
du der Mittellose“, dalis „Das Buch von der Armut und
dem Tode“: *Das Stundenbuch*)

Kaip ir kituose eilėraščiuose, svarbiau nei aiški vieno ar kito Asmens (asmens) tapatybė yra pastanga nusakyti santykius ar tiesiog patys *santykiai*, kurių skambėjime (eilėraštis baigiasi arfos muzikos metafora) svarbiausias balsas yra tam tikras vertybes ne atimantis, bet jų *teikiantis neturtas*. Eilėraščio pradžios kreipinyje girdėti aliuzija į Psalmes: „Juk vargšas esu ir beturtis, / raitausi iš širdgėlos“ (*Ps* 109, 22) arba „Esu vargšas ir beturtis, – / skubėk man padėti, Dieve! (*Ps* 70, 7).

Neturtu ir kitomis tapatybėmis išsakomai dieviškumo patirčiai ar ištikčiai Rilke's poezijoje akmuo pasirenkamas ir konstruojamas ne tik *metaforiškai*, bet ir *metonimiškai*. Vienas įdomiausių ir simboliškai daugiaprasmių akmeninių statinių

Valandų knygoje – vienuolynas. Kaip ir bažnyčia religinėje kalboje, Rilke's vienuolynas yra ne tik statinys, bet ir tam tikra tikinčiųjų, o tiksliau, ypatingam gyvenimui skirtųjų, bendruomenė. Visoje knygoje plėtojant individualią vienuolio gyvenimo interpretaciją, vienas iš eilėraščių ypač įdomus tiek metaforiškai, tiek metonimine akmeninio vienuolyno, kuriame gyvena Dievas, plėtote. (Ši apibūdinimą skolinuosi iš Martino Heideggerio *Meno kūrinio prigimties*.) Būdamas akmenis kaip dalies visuma, Rilke's vienuolynas yra erdvinė visuma Dievui ir drauge – Dievo kaip visumos dalis, metaforiškas ir metoniminis Kito kaip metafizinės ir konkrečios daiktiškosios duotybės vardas.

Tu esi vienuolynas, piešiantis žaizdas.
 Su trisdešimt dviem senomis katedromis
 Ir penkiasdešimt bažnyčių, kurios yra sumūrytos
 iš opalų ir gintaro gabalų.
 Kiekviename vienuolyno kiemo daikte
 Glūdi viena tavo skambėjimo strofa,
 Ir prasideda galingi vartai.
 („Tu esi vienuolynas, piešiantis žaizdas“ / „Du bist das
 Kloster zu den Wundenmalen“, dalis „Das Buch von der
 Pilgerschaft“: *Das Stundenbuch*)

Taip prasideda savo veiksmis ir realijomis labai konkretus ir tik taip metaforišką vienuolyno mįslę galintis užminti eilėraštinis. Akmenišką, metaforiškai daugiaprasmišią *vienuolyno kaip Dievo namų* pasaulis simboliškai išsako žmogaus ir Dievo santykio prigimtį. Tiesa, šis posakis „Dievo namai“ vartojamas ne tiek bažnytinės tradicijos, kiek haidegeriškąja ir rilkiškąja prasme.

Ilguose namuose gyvena vienuolės,
 Juodosios seserys, septyni šimtai dešimt.
 Kartais viena ateina prie šaltinio,
 Viena stovi paskendus mintyse,
 O kita, kaip vakaro saulė,
 Grakšti eina per tylinčias alėjas.

Bet daugumos nepamatysi niekad;
 Jos lieka namų tyloje
 Tarsi melodija sergančio smuiko krūtinėje,
 Kurios niekas nemoka...
 („Tu esi vienuolynas, piešiantis žaizdas“)

Tai anksčiau cituoto eilėraštinio tęsinys. Būdamas visumos dalis, vienuolynas, jame ar šalia jo gyvenantis Dievas kartu yra ir pati visuma, arba – iš skirtingos perspektyvos išryškėjančios visumos. Ši visybė pasižymi rilkiškuoju pasaulio virpėjimu, išreiškiančiu ypatingą Dievo namų prigimtį. Būdamas metafiziškai stabilus, Dievą įkurdinantis žmogaus pasaulis (daiktiškai konkrečiai jo terpė) pasižymi ir in-

tensyviu vidiniu virpėjimu. Būdamas kasdienybėje, šis dieviškai virpantis pasaulis kartu yra ir virš jos. Akmuo, vienuolynas ir vienuolės šią dinamiką išsako per dvi-prasmiską savo egzistenciją: tai paklūsta sunkio (ar didžiojo Sunkio) jėgos tvarkai ir kartu yra ne iš karto atpažįstamo gyvybingumo formos, būtinos įsiklausyti ir įsižiūrėti. Dieviškojo Kito esmę savyje slepiantis Rilke's vienuolynas (akmenys, vienuolės) yra tarsi Heideggerio *žemė*, kuri atsiveria turėdama ypatingą uždarmo prigimtį. Ši atvertis prieinama poetams, Dievui ir vakarui. *Akmuo* (statinys) ir *kalba*, simbolinis jų ryšys lyriniam „aš“ pasirodo kaip galimybė priartėti prie esmės, įsiklausyti, išgirsti. Greta kalbinės patirties ir sinestetiškai ryškaus akmens skambėjimo išryškėja ir kitos poeto (menininko) tapatybės. Būties sakralumo ir vidinio jos virpėjimo atvertis išsakoma Bažnyčios tradiciją atitinkančiu *dailės* ir *muzikos* simboliškumu.

Ir aplink bažnyčias ratu,
Apsupti ilgesingų jazminų,
Yra kapai, kurie tyliai
kaip akmenys kalba apie pasaulį.
Apie tą pasaulį, kurio jau nebėra,
Nepaisant to, kad jis dar šėlsta prie vienuolyno,
Eikvojamas tuščiagarbėms dienoms ir mažmožiams,
Vienodai pasiruošęs malonumui ir klastai.

Jis yra jau praėjęs: nes tu esi.
Jis teka dar kaip šviesos žaismas
Virš pasyvių metų;
Tačiau tau, vakarui ir poetams
Yra atverti tamsūs daiktai
Už prabėgančių veidų.
(„Tu esi vienuolynas, piešiantis žaizdas“)

Tylos, įsiklausymo, sakralaus daiktų virpėjimo ir kito akmens simboliškumo persmelktas rūpestis būdingas vardo Kitam ieškojimui (kalbinė patirtis) eilėraštyje „Ir jo rūpestis mums yra kaip slogus sapnas“ („Und seine Sorgfalt ist uns wie ein Alb“, dalis „Das Buch von der Pilgerschaft“: *Das Stundenbuch*): „Ir jo rūpestis mums yra kaip slogus sapnas, / Ir jos balsas yra mums kaip akmuo.“ Per tylą išsakoma viena iš didžiausių vertybių: būti besiklausančiam ir įsiklausančiam, būdinčiam ir kantriai laukiančiam. Kitaip tariant, akmens tyla kursto ir stiprina šią vertybę, ir tai vyksta neatsiejamai nuo kalbos patirties. Rilke's poezijoje išskirtinai dažnai medituojama, meditacijos būdu tyla išryškėja ir kituose *Valandų knygų* eilėraščiuose, kur minimas akmuo. Poetinėje maldoje „Padaryk mane savo tolių sargu“ akmuo yra ne tik statinio dalis, bet ir išgirsti leidžianti *tylos vieta*, primenantį ne vieną biblinio susitikimo istoriją. (Cituojamas visas eilėraštis.)

Padaryk mane savo tolių sargu,
 Padaryk mane besiklausančiu prie akmens,
 Duok man akis išskleisti
 Tavo vienatvės jūroje;
 Leisk man palydėti upės tėkmę
 Iš riksmo į abi puses,
 Toli į nakties skambėjimą.
 Nusiųsk mane į tavo tuščias šalis,
 Per kurias plūsta tolimi vėjai,
 Kur didieji vienuolynai stovi kaip
 Negyvento gyvenimo apsiaustai.
 Ten aš noriu priklausyti piligrimams,
 Jų balsų ir pavidalų
 Atskirtas nuo bet kokios apgaulės,
 Ir eiti aklam seniui, kurio
 Niekas nepažįsta, iš paskos.
 („Padaryk mane savo tolių sargu“ / „Mach mich zum
 Wächter deiner Weiten“, dalis „Das Buch von der
 Armut und dem Tode“: *Das Stundenbuch*)

Rilke's žmogaus buvimas prie akmens primena autentišką vienuolių gyvenimo kontempliaciją arba biblinio Jokūbo sustojimą prie akmens – šią sustojimo vietą sapne apreiškus kaip Dievo vietą. Rilke's poezijai artimas šios biblinės vietos baugumas ir apreiškimo per sapną pradžioje esanti nežinojimo būseną: „Jokūbas pabudo iš miego ir tarė: „Iš tikrųjų VIEŠPATS yra šioje vietoje, bet aš to nežinojau!“ Drebulio krečiamas jis sakė: „Kokia baugi ši vieta! Tai ne kas kita kaip Dievo namai ir dangaus vartai“ (*Pr* 28, 16–17). Rilke's poetinės meditacijos vietai pasirinktas akmuo ir pats buvimas šalia jo yra apgaubtas susitikimui su Aukščiausiuoju būtinos nežinios – tylos ir aklumo. Kaip ir atveriantys, atsiveriantys ar atvirumą įgalinantys daiktai, *tyla* rodo *dieviškąjį nepažinimą*.

Sekimas tuo, kurio niekas nepažįsta (cituotas eilėraštis), yra *piligriminės dvasios*. Lyrinis „aš“ kaip pasaulio stebėtojas ir aktyvus dalyvis savo laikysena ir aplinka turi akivaizdžių seniausio keliaujančio vienuolyno pėdsakų. Šventąjį Pranciškų ir pranciškonus *Valandų knyga* primena ne tik keliautojo patirtimi, bet ir neturto dvasia, itin konkrečia gamtos ir brolystės patirtimi, kitais „sutanos brolių“ ženklais. Eilėraščio „Tu esi vienuolynas, piešiantis žaizdas“ ir kitų tekstų pasaulis primena pirmųjų pranciškonų siekį suderinti atsiribojimą nuo pasaulio ir iš esmės atnaujintą aktyvų dalyvavimą jame. Būtent tokį – jau nesantį gyvenimą (pasaulį), kuris tuo pačiu metu yra dar intensyviau – ir atskleidžia akmens materija: „Jis yra jau praėjęs: nes tu esi“ („Tu esi vienuolynas, piešiantis žaizdas“). Kaip ir tylą įkūnijantys kapai, gyvenimas vienuolyne yra netikras, stokojantis šėlsmo, skambėjimo ir sykiu pats gryniausias, galima sakyti – pranciškoniškai tikras šėlsmas. „Nes jie yra grynesni už grynus akmenis“: taip jau cituotame eilėraštyje „Jie nėra tai“ nuskomė Rilke's vienuoliai. Šie tikėjimo ženklai žymėti asmenys, būdami tarsi be savo

valios ir šalia pasaulio, įgyja ypatingą – (ne)turto ir šventos vienatvės – spindėjimą. Tai iš esmės yra tas pats anksčiau aptartas dialektinis žaismas. Rilke's vienuoliai primena Kaino žymę, apie kurią leistų spręsti ir *Valandų knygoje* varijuojama metaforiška akmens ir kaktos sąsaja. Ją randame jau cituotame, psalmių ir evangelinę tradiciją turinčiame eilėraštyje „Štai išengiau aš kaip piligrimas“ ir išskirtinai kūniškoje religinio tapsmo istorijoje – eilėraštyje „Žiūrėk, Dieve, tavęs statyti ateina Naujasis“. (Prisimintina angelui prilygstančio vaiko figūra kituose Rilke's tekstuose, pavyzdžiui, Duino elegijose.)

Dar vakar kakta buvo kaip akmuo

Upelyje, nugludintas laiko,
Kuris nieko nereiškia kaip bangų mušimas
Ir nieko nereikalauja kaip turėti paveikslą
dangaus, kurį virš mūsų pakabina atsitiktinumas.
(„Žiūrėk, Dieve, tavęs statyti ateina Naujasis“ /
„Sieh, Gott, es kommt ein Neuer“, dalis
„Das Buch vom mönchischen Leben“: *Das Stundenbuch*)

Aparti eilėraščiai – ne visi *Valandų knygos* tekstai, kuriuose galima rasti akmens simboliškumo. Kaip šios publikacijos komentaras pasirinkta tai, kas labiausiai reprezentuoja su dieviškąja patirtimi susijusias skirtingas akmens simboliškumo sritis. Apibendrinant galima teigti, jog aptariamų eilėraščių akmuo patvirtina daiktiškąjį Dievo ir žmogaus santykių pagrindą *Valandų knygoje*. Dievo metafora tampantis akmuo pasirodo kaip išskirtinė prie savo paslapties traukianti sunkio jėga, mokanti kantraus laukimo ir neturto dvasios. Akmuo simboliškai nurodo Dievo gelmės ir nepakeliamos jo jėgos dviprasmybę. Vienuolyno pavidalu išryškėjantis metonimiškas akmens ir dieviškosios būties santykis perteikia nuo tam tikros vietos neatsiejamą Aukščiausiojo buvimą, egzistencinę dalies ir visumos vienybę. Pranciškoniškas *Valandų knygos* balsas girdėti iš skurdo ir piligrimystės dvasios, kuri neretai atsiskleidžia būtent per akmens simboliką. Akmens ir kalbos semantinis ryšys eilėraščiuose ženklina tylos patirtį ieškant Dievo, egzistencinį išiklausymo judesį leidžia atpažinti kaip susitikimo galimybę. Žmogaus ir Dievo susitikimo problematikoje akmuo atveria kantraus laukimo, sergėjimo ir budėjimo reikšmių lauką.

Šaltiniai

R i l k e 1996 – Rainer Maria Rilke, *Poezija. Gedichte*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

Das Stundenbuch: Rainer Maria Rilke, *Das Stundenbuch* [prieiga internete, žr. 2008 10 21: <http://rainer-maria-rilke.de/index.html#BuchvommoenchischenLeben>].

Religious Symbolism of Stone in Rainer Maria Rilke's "The Book of Hours"

S u m m a r y

Keywords: *Rilke, stone, God, cloister, poverty, silence.*

Stone is one of the things in the world of Rilke's man. The aim of the present publication is to comment on several poems from "The Book of Hours" presenting new translations into the Lithuanian language. For the comments we have chosen the poetical semantic field of the Christian world from polysemous poet's symbolism. It is conditioned by the collection itself. In the poems "Jetzt reifen schon die roten Berberitze" and "Da trat ich als ein Pilger ein" stone becomes the metaphor of God. In the poem "Wenn etwas mir vom Fenster fällt" stone allows the verification of the world order and the assurance in its existence and meaning. The poems "Sie sind es nicht" and "Du bist der Arme, du der Mittellose" are related by the symbolism of stone expressing divine poverty. In the poem "Du bist das Kloster zu den Wundenmalen" stone speaks about the polysemy of a cloister. The stone world of a cloister as God's house symbolizes the nature of the relation between human and God. In this and other texts, stone and language appear as the ways to get closer to the essence, the possibility to listen to and hear. In the poem "Und seine Sorgfalt ist uns wie ein Alb" stone and silence point to the divine incognizability. In the poem "Mach mich zum Wächter deiner Weiten" stone is not only a part of the building but a spot of silence that allows hearing. Quite a few poems of "The Book of Hours" have the spirit of pilgrimage.

D a l i a J A K A I T Ė

Literatūros istorijos ir teorijos katedra

Šiaulių universitetas,

P. Višinskio g. 38,

LT-76352 Šiauliai

[dalia.jakaite@gmail.com]